

Piotr Fiuk*

CENTRUM BARCELONY – WYBURZENIA DLA OŻYWIENIA

CENTRE OF BARCELONA – DEMOLITION TO ANIMATION

Ciutat Vella – średniowieczne serce Barcelony poważnie przekształcono w ostatnich dziesięcioleciach. Planowe wyburzenia usprawniły funkcjonowanie wielkiego miasta i ożywiły zabytkową dzielnicę. Przy pobieżnym spojrzeniu można nie dostrzec tych zmian, chociaż dokonano ich w newralgicznych miejscach tego niezwykłego miasta: w obrębie placów i ważnych osi komunikacyjnych. Uformowano otwarte przestrzenie, które rozluźniły bardzo zwartą strukturę historycznej zabudowy w centrum Barcelony – bynajmniej nie odbierając tej dzielnicy jej niepowtarzalnej plastycznej aury.

Słowa kluczowe: transformacja zespołów staromiejskich, odbudowa dzielnic zabytkowych, kontekst historyczny, historia architektury

Ciutat Vella – the medieval heart of Barcelona, which was seriously transformed in last decades. Demolitions stimulated antique district life and made city functioning more comfortable. When you look for the first time you can miss those changes despite that they take places in some important parts of the city. Some open spaces made an easier living for townfolks with keeping the unique artistic atmosphere at the same time.

Keywords: transformation of old-town complex, reconstruction of antique district, historical context, history of architecture

W tezach do konferencji „Definiowanie przestrzeni architektonicznej – teoria Witruwiusza we współczesnym kontekście” zawarto swoistą syntezę idei, zasad i czynników, którymi powinien się (według zachowanego starożytnego traktatu) kierować architekt w swojej pracy. W pewnym sensie ponadczasowa myśl Witruwiusza z I wieku p.n.e. przekazuje potomnym wskazanie, że architektura ma być piękna, dostosowana do potrzeb użytkowych i trwała. Ale

czy może być wyburzana „oficjalnymi” decyzjami planistycznymi architekta?

Do postawienia tego pytania skłania fragment założeń ideowych do konferencji: *Inne spojrzenie nasuwają przypadki architektury burzonej, z jakichś powodów uważanej za zużytą, po to by uzyskać miejsce na nowe budynki, i nowe kierunki architektury*[1].

Jeżeli nawet usprawiedliwienie świadomego niszczenia wynikać może z takich względów, jak

* Fiuk Piotr, dr inż. arch., Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie, Wydział Budownictwa i Architektury, Instytut Architektury i Planowania Przestrzennego.

Barcelona: 1. Rambla del Raval; 2. Orwell Plaza; 3. Museum of Contemporary Art; 4. Carrer del Carme (fot. autora)

całkowite zużycie konstrukcyjne, nieprzystosowanie funkcjonalne i „obiektywnie” postrzegana brzydota, to czy można zaakceptować wyburzenia stosunkowo dobrze zachowanych domów, nadających się według budowlanych standardów do przekształcenia i naprawy, którą można dostosować do współczesnych wymagań i potrzeb? I czy taka decyzja dotyczyć może wyjątkowo pojedynczych obiektów, czy również całych bloków zabudowy? A czy nie zostanie zdeprecjonowany nasz szacunek do przeszłości, jeżeli współcześnie świadomie wyburzymy większy zespół bloków starej zabudowy, zlokalizowany w granicach staromiejskiego układu przestrzennego? Szczególnie zabudowy znajdującej się w obrębie rzymskiego *castrum*.

Przykłady tak niepowtarzalnych decyzji planistycznych i architektonicznych dostarcza poznanie strukturalnych przekształceń, dokonywanych od dziesięcioleci w zabytkowej dzielnicy Barcelony (Ciutat Vella). Zmian, które usprawniły funkcjonowanie i ożywiły tę dzielnicę, chociaż wiązały się ze znacznymi wyburzeniami: w centralnych miejscach starej dzielnicy i na jej peryferiach.

W polskich miastach, w większości tak dotkliwie doświadczonych naszą burzliwą historią, ochronie podlegają wszystkie elementy, która uznano za wartościowe ze względów na kulturowych, artystycznych lub emocjonalnych. Takie podejście, zrozumiałe co do zasady, bywa krępujące dla architektów, którzy planują przekroczenie granic konwencji, utrwalo-nych standardów i przyzwyczajień. Coraz częściej podejmowane są próby współczesnej reinterpretacji „obowiązujących sposobów postępowania” – administracyjnych i projektowych. Inspirujące może być poznanie przekształceń, dokonanych w niewralgicznych fragmentach zagęszczonego historycznego ośrodka Barcelony. Odniesienie do Barcelony może wydawać się nieco wyabstrahowane, pamiętając o problemie wielu ośrodków staromiejskich w naszym kraju, w których nadal brak właściwego dopełniania

historycznej struktury przestrzennej – zniszczonej w czasie ostatniej wojny światowej.

Złożona struktura architektoniczna centrum Barcelony należy do najatrakcyjniejszych zabytkowych dzielnic Starego Kontynentu. Założone przez Fenicjan i rozplanowane jako rzymska kolonia zmieniało się w ciągu burzliwych stuleci początków naszej ery (Wandale, Wizygoci, Maurowie), kiedy kształtowała się odrębność zachodniej części basenu Morza Śródziemnego. Rozrosło się w średniowieczu i wiekach nowożytnych, a czasy koniunktury gospodarczej potężnej republiki kupieckiej i polityczna pozycja niezależnego hrabstwa, później królestwa, odzwierciedlone zostały w architektonicznych monumentach miasta. Proces budowlany odpowiadał narastaniu potrzeb przedsiębiorczych mieszkańców, którzy wykorzystywali lokalne warunki i sprzyjające okoliczności do rozwoju handlu, przemysłu, wyspecjalizowanego rzemiosła, szerokiego zakresu usług, przetwórstwa, także nauki, edukacji i sztuk pięknych. Załamanie samodzielności politycznej i wpływy stanowczych administratorów z Madrytu osłabiły dynamiczny organizm stolicy Katalonii. Rewolucja przemysłowa wyniosła pozycję ekonomiczną i gospodarczą tego znakomicie położonego miasta, które nazwano Manchesterem Południa. Barcelona w drugiej połowie XX wieku rozbudowała się w imponujące wielkością miasto przemysłowców, kupców i burżuazji, którego nowoczesny plan stworzył Ildefons Cerda. Bogactwo tego czasu zostało odzwierciedlone w urządzeniu publicznych przestrzeni również w historycznym centrum miasta.

W XIX i na początku XX wieku nieregularny, zwarty i zagęszczony układ zabudowy poddawano planowym korektom, których celem było techniczno-komunikacyjne usprawnienie funkcjonowania wielkiego organizmu w jego centrum, poprawa warunków zamieszkania oraz potrzeba poprawienia wizerunku publicznych miejsc. Estetyzowanie (jak nazywamy dzisiaj fasadowe przebudowy z tamtych czasów)

doprowadziło do przekształcenia wielu starych fasad i pierzei. Wyburzenia fragmentów nieregularnej zabudowy wpłynęły na usprawnienie komunikacji, prostolinijne wytyczenie osi ulicznych wiązało się z powstaniem nowych elewacji, które budowano w odniesieniu do przeszłości w kompozycji i estetycznej oprawie, z użyciem tradycyjnych kamiennych okładzin i bogatej metaloplastyki. Współcześnie tak zmienione oblicza ulic i placów, z domami wtapiającymi się w atmosferę wielowiekowej architektury, na ogół nie są postrzegane jako świadectwo czasów historyzmu i eklektyzmu.

W połowie XIX wieku przebito główną oś gotyckiej Barcelony – Carrer Ferran i Jaume I, na połączeniu których, w najwyższym punkcie Barri Gotic, wyznaczono regularny plac Sant Jaume – który wyznacza obecnie środek planu dawnego rzymskiego castrum. Nieopodal wyznaczono okazały plac Reial z regularną neorenesansową kurtyną z arkadami w przyziemiu, które otwierają się na szpalery egzotycznych palm, importowanych do Katalonii z Afryki Północnej.

W latach 20. i 30. XX wieku zrealizowano szeroką arterię Via Laietana, która przecięła starą dzielnicę w osi północ-południe kilku jezdniową trasą i linią podziemnej kolei. Przed obiektami monumentalnymi „otwierano” przestrzeń dla ich ekspozycji. Współcześnie ukształtowano rozległy plac przed katedrą.

W latach osiemdziesiątych – w których Barcelona wkraczała w nowy etap swojego rozwoju (potocznie utożsamiany z organizacją wielkich igrzysk sportowych) – stworzono założenia, plany i rozpoczęto realizację rozległego programu rehabilitacji historycznego centrum. Koncepcje te były zintegrowane z wielkimi planami unowocześnienia i przebudowy zaniedbanych fragmentów rozległej metropolii, przygotowywanych do skutecznego wejścia w epokę postindustrialną. Gotycka część Barcelony nie uchodziła za miejsce bezpieczne dla turystów i mieszkańców i chociaż pogląd ten uległ zmianie, to nie do końca

rozwiązane zostały problemy ekonomiczne i społeczne wielokulturowej populacji (w części składającej się z pozaeuropejskich imigrantów, zajmujących się nieformalnymi źródłami dochodów).

Celem programów rehabilitacji rozległego obszaru starego miasta była poprawa infrastruktury, komunikacji, możliwości parkowania (powstał system podziemnych parkingów, związany z konsekwentnie realizowaną sanacją zabudowy). We fragmentach poprawiono warunki mieszkaniowe rozgęszczając nieskoordynowaną starą i mało wartościową zabudowę. Powstały nasłonecznione enklawy niewielkich zespołów, wzbogacone urządzoną zielenią. Efektem tych publicznych inwestycji było stworzenie wielu nowych miejsc pracy i warunków do prowadzenia działalności gospodarczej w różnych gałęziach turystyki, usług, edukacji. Wraz z poprawą infrastruktury i standardu wzrosła wartość nieruchomości.

Przebudowy i wyburzenia prowadzone były w oparciu o plan rehabilitacji i transformacji, przygotowany dla całego zespołu starej Barcelony. Tworzył on system osi komunikacyjnych i otwartych przestrzeni, wyznaczanych jako centrum poszczególnych fragmentów staromiejskiego organizmu. Największych zmian dokonano na najbardziej zaniedbanych obrzeżach historycznego organizmu oraz w obrębie Barri Xino i La Ribery.

Zrealizowane ciągi nowych ulic i placów wtopiły się w charakterystyczny krajobraz miasta. Otwarte przestrzenie placów, powstałe na miejscu wyburzonych zaniedbanych bloków zabudowy, ukazały elewacje dawnych budynków, wcześniej otwierających się na wąskie perspektywy słynnych barcelońskich uliczek. Domy te nie posiadały okazałych fasad, charakterystycznych dla miejskich placów i skwerów. Przeważnie zachowano ich wygląd ze stosunkowo niewielkimi zmianami; głównie przebudowano przyziemia. O wygląd tych placów zadbane wprowadzając szpalery palm, platanów, krzewów oraz starannie dobrane nawierzchnie i urządzenia małej architektury.

Przekształcenia układów urbanistycznych dopełniano i uzupełniano zespołami nowej architektury mieszkaniowej, biurowej, obiektami oświaty, edukacji i kultury. Autorami realizowanych projektów byli znakomici barcelońscy architekci. Miasto rozstawiło budynki projektowane przez najwyższej cenionych architektów na świecie – zlokalizowane w dzielnicy śródmiejskiej i w nowych zespołach Forum, kompleksu nadmorskiego oraz Poblenou. Również w obrębie najstarszej dzielnicy zbudowano okazałe muzea, galerie, hotele, gmachy wyższych uczelni i publicznych instytucji, które weszły do międzynarodowego kanonu inspiracji nowoczesną architekturą. Właśnie akcenty nowoczesnej architektury podkreśliły zakres dokonanych wielkim nakładem przekształceń. Indywidualność nowej architektury pozornie nie została wtopiona w tradycyjny krajobraz dzielnicy. Powstały niepowtarzalne, frapujące kompozycje, które określiły nową tożsamość dawniej zaniedbanych rejonów starej dzielnicy. Przestrzeń nowych placów zaktywi-

zowała mieszkańców, którzy wprawdzie poszukują w upalne dni miejsc zacienionych, ale mają też wrodzoną potrzebę wspólnych spotkań w miejscach publicznych – które muszą jednak uznać za swoje; przed i popołudniowa frekwencja oraz tworzona przez nich atmosfera zadomowienia znakomicie to potwierdzają.

Ilustracje przedstawiają przestrzenie publiczne, powstałe po wyburzeniu starej zabudowy i współczesne obiekty określające nową tożsamość tych miejsc. Uformowanie tych przestrzeni powiązane zostało z realizacją nowych akcentów i dominant, których – jak się po czasie okazało – niepowtarzalność kompozycyjna zyskała uznanie w międzynarodowych publikacjach i środowiskowych wyróżnieniach, jak np.: Raval Hotel, 2009, CMV Arquitectos [1], wnętrza Jordi Gali [3], Budynek mieszkalny Edifici Carme, 1995, architekt Josep Llinás, Carrer del Carme 55 [3], MACBA Museum of Contemporary Art, 1995, architect Richard Meier, Plaza del Angels.

PRZYPISY

[1] Maria Misiągiewicz – Kurator Naukowy Konferencji, Dariusz Kozłowski – Przewodniczący Rady Naukowej.

BIBLIOGRAFIA

Busquets J., *Barcelona – the urban evolution of compact city*, Harvard University 2005.

Barcelona In Progress, Barcelona 2004.

Barcelona, Transformació. Plans I Projectes, Barcelona 2008.

Ciutat Vella de Barcelona. Memoria de un proceso urbano, Barcelona 2007.

La ciutat vella de Barcelona: un passat amb futur, Barcelona 2003.